

אָמְנוֹת שְׁמִית

הרב יהושע וידר

טוב ויפה

בית מדרש לאמנות ועיצוב

אֲמֵנוֹת שְׁמִית

הרב יהושע ויזר

כל בני האדם בעולם
 הם צאצאים של אדם
 הראשון, אך מעבר לכך
 יש לאנושות גם אבא שני,
 נח - כל האנשים החיים
 היום הם בני נח. יוצא לפי
 זה ששלושת הבנים של
 נוח הם שלושה גווני יסוד
 של האנושות.
 המהות הרוחנית של

המאמר אֲמֵנוֹת שְׁמִית מתוך סדרת שיעורים על אמנות, עיצוב ותהליכי יצירה באור היהדות בבית המדרש טוב ויפה

האיורים של עמ שא מנחם, בעל סטודיו "זיפים", מעצב ומאייר, מורה למקצועות העיצוב בטוב ויפה

עריכה: יהונתן ראובן
 עיצוב: עפר כהנא ונחמיה בועז

אדר א' תשפ"ב
 © כל הזכויות שמורות לטוב ויפה

טוב ויפה בית מדרש לאמנות ועיצוב
 רחוב יפו 161, ירושלים
 שערי צדק הישן, קומה שנייה
 054-6684105
www.toveyafe.co.il

בניו של נח מתבררת אחרי
המבול כשהם יוצאים
מהתיבה. על נח נאמר "וַיִּשֶׁת׃
מִן-הַיַּיִן, וַיִּשְׁכָּר; וַיִּתְגַּל, בְּתוֹךְ
אָהֳלָה". בראשית, ט, כא נח מגיע
למצב לא מכובד, מנותק
מהשכל, ושלוש בניו
מגיבים באופן שונה למראה
שהם רואים. בעיניו של חם,
המראה הוא מאוד מעניין
"וַיֵּרָא, חָם אָבִי כְנַעַן, אֶת,
עֲרוֹת אָבִיו; וַיַּגֵּד לְשָׁנֵי-אָחִיו,
בַּחוּץ". שם, כב במקום לכסות

את הדבר שצריך להיות
מוצנע, חם משתף את כולם
- בואו תראו את העולם כפי
שהוא באמת, את החיים
האמיתיים, את הערווה
הגלויה. המסר העיקרי
שלומד חם אחרי המבול
הוא שהאנושות היא ערווה.
שם ויפת מגיעים לתוך
האווהל, אבל לא כדי
לראות. "וַיִּקַּח שֵׁם וַיִּפֹּת אֶת-
הַשְּׂמָלָה, וַיְשִׂימוּ עַל-שָׁכְם
שְׁנֵיהֶם, וַיִּלְכוּ אַחֲרֵי נִיֵּת, וַיִּכְסּוּ

ZIFIM

את ערות אביהם; ופניהם,
 אחרנית, וערות אביהם, לא
 ראו". שם, כג
 תחילת האנושות החופשית
 של שם ויפת מתחילה
 ממגבלה שהם שמו על
 עצמם. הם הגבילו את עצמם
 מלראות, למרות שאפשר.
 כאשר מקיץ נח משנתו "ויקץ
 נח, מיינו; וידע, את אשר-עשה
 לו בנו הקטן". שם, כד
 עכשיו נח מברך כל אחד
 מבניו. פירוש המילה ברכה
 בתורה הוא - אפיון זהות.

הברכה ניתנת לאדם בהתאמה
 למהות של זהותו. מיד לאחר
 האירוע הזה, שהיווה אירוע
 מכונן לזהות של הבנים,
 מאפיין נח את זהותם של כל
 אחד מבניו בברכה.
 "ויאמר, ארור כנען: עבד
 עבדים, יהיה לאחיו". שם, כה
 מהות הזהות של כנען, צאצאו
 של חם, היא העבדות.
 "ויאמר, ברוך ה' אלהי שם;
 ויהי כנען, עבד למו". שם, כו
 הברכה של שם מאופיינת
 בברכה לה'. המהות של שם

היא שהוא במעשיו מברך את ה'.
**”יִפֹּת אֱלֹהִים לְיִפֹּת, וַיִּשְׁכַּן
בְּאֵהֱלֵי-שָׁם; וַיְהִי כְנֻעַן, עֶבֶד
לְמוֹ”.** ^{שם, כו} יִפֹּת פִּירוּשׁוֹ יִרְחִיב,
כלומר, היופי הוא ההתפשטות
במרחב של התוכן, של אהלי
שם. היופי הוא לא המהות, אלא
הוא הופעה יותר שלמה של
המהות. אדם יכול להגיע מנקודה
אחת לנקודה שניה דרך מעבר
רחב או מעבר צר, העיקר שהוא
יגיע, אבל המעבר בדרך הרחבה
מאפשר את הרחבת הדעת.
הגמרא במסכת ברכות אומרת
”שלשה מרחיבין דעתו של

אדם, אלו הן דירה נאה ואשה
נאה וכלים נאים”. ^{ברכות, נו, ב} אִפְשׁוּר
להסתדר גם בלי היופי, אבל
כשהוא נמצא, הוא יוצר הרחבת
הדעת עבור המהות.
בפסוק כג נאמר **”וַיִּקַּח שֵׁם
וַיִּפֹּת אֶת-הַשְּׁמֶלֶה”**, רש”י בשם
חז”ל מעיר מדוע לא נאמר
”וַיִּקַּחוּ” בלשון רבים? **”אֵין כְּתִיב
וַיִּקַּחוּ אֶלָּא וַיִּקַּח: לְמַד עַל שֵׁם
שֶׁנֶּתְאָמַר בְּמִצְוָה יוֹתֵר מִיִּפֹּת,
לְכַף זְכוּ בְּנֵיו לְטָלִית שֶׁל צִיצִית.
וַיִּפֹּת זָכָה לְקְבוּרָה לְבְנָיו”**.
שם ויפת שניהם עשו אותו
הדבר, כיסו את ערוות אביהם,

אבל המניע שלהם היה שונה. המניע של שם הוא ציווי ה', לכן הוא מתאמץ עבור המצווה. שם מבין שגילוי ערוותו של נח הוא בניגוד לרצון ה', הוא מעשה לא מוסרי, ולכן מצווה לכסות אותו. יפת לעומתו הרבה יותר נינוח, מכיוון שהמניע שלו הוא אסתטי - לא מנומס לראות את אבא שלנו במצב כזה ולכן נכסה אותו. המענה האלוהי לשניהם גם הוא שונה. שם, שכוונתו היתה לשם מצווה, זכה לבגד קודש. הבגד הוא המרחב הראשוני של האדם שמטרתו יופי והרחבת דעת. הבגדים אינם משמשים רק להישרדות אלא גם

ליופי, לסגנון תרבותי. אצל שם המרחב של היופי הוא מרחב של קודש, שמטרתו להזכיר את המהות. כדברי חז"ל בגמרא "תניא היה ר' מאיר אומר מה נשתנה תכלת מכל מיני צבעונין? מפני שהתכלת דומה לים וים דומה לרקיע ורקיע לכסא

הכבוד". סוטה, יז, א

יפת, שכוונתו היתה לצורך כיסוי אסתטי בלבד, זכה לקבורה. אחרי שאדם נפטר, לכאורה אין משמעות לגופו, אז מדוע לטמון אותו באדמה? כיוון שזה לא אסתטי לראות את הגוף מתנבל. התגמול שקיבל יפת על המעשה שעשה מקביל בדיוק למניע שלו לכיסוי

הערווה. חם לעומת זאת, שראה בערווה את עיקר מהות האדם, נענש אף הוא לפי מעשיו. כדברי רש"י בשם חז"ל **"וְחָם שָׁבָה אֶת אָבִיו, נֹאמֵר בְּזַרְעוֹ: 'כִּן יִנְהַג מֶלֶךְ אֲשׁוּר אֶת שְׁבִי מִצְרַיִם וְאֶת גְּלוֹת כּוּשׁ נְעָרִים וְזִקְנִים עָרוֹם וְיַחַף וְחֲשׂוּפֵי שֵׁת..."** בראשית, ט, כג

כאשר יגלה מלך אשור את בניו של חם, הוא יוביל אותם ערומים, ללא הבחנה בין צעיר למבוגר, כיוון שלפי תפיסתו של חם את המציאות, באמת אין הבחנה ביניהם, הכל ערווה גלויה. אפילו את רמת האסתטיקה האנושית הבסיסית איבד חם.

רבי יהודה הלוי בספר הכוזרי מספר על מלך כוזר שחלם חלום, ובחלומו נאמר לו שכוונתו רצויה אך מעשהו אינו רצוי ולכן הוא פונה אל הפילוסוף

כדי לברר מהו המעשה הרצוי. טוען הפילוסוף בפני המלך, אין דבר כזה מעשה רצוי, הכוונה היא העיקר ולא המעשה, ולכן אפשר להמציא דת וטקסים דתיים כרצונך, העיקר שכוונתך תהיה להשגת העולם ברוחני, בשכל הפועל. בהמשך הספר, פונה המלך אל החבר היהודי, ושואל אותו שאלה ביחס לפילוסופים, ותשובתו של החבר היא: **"אל הפילוסופים אין לבוא בטענות הואיל והם אנשים שלא קבלו חכמה או דת בירושה, שהרי הם יוונים, ויוון הוא מבני יפת יושבי הצפון, ואלו החכמה הבאה בירושה מאדם הראשון, זאת אומרת החכמה המחוזקת על ידי הענין האלוהי, עברה מאדם רק אל זרעו של שם, שהוא בחיר בני נח."** ספר הכוזרי, א, סג

ישנם שני סוגים של חכמה, חכמה

אנושית וחכמה שמחוזקת בכח אלוהי.
 החכמה המחוזקת בכח אלוהי נמצאת רק
 אצל בניו של שם, וכשעברה לתקופה קצרה
 אל בניו של יפת, אז קמה הפילוסופיה,
 וכיוון שאין לה מסורת, לא נמשכה
 לתקופות מאוחרות יותר.
 בעקבות דבריו של החבר, שואל מלך כוזר:
**"וכי דבר זה מחייב אותנו כי לא נאמין
 לאריסטו בחכמתו?"** שם, סד גם אם חכמתו
 של אריסטו הפילוסוף אינה ירושה, מדוע
 שלא נאמין לתפיסת העולם הכוללת שלו?
 האם העובדה שהחכמה של הפילוסופים
 לא באה בירושה מחייבת שלא נאמין להם?
 ועונה החבר: **"אמנם כן, רק מתוך שלא
 היתה בידו קבלה נאמנה מאנשים שדבריהם
 נאמנים עליו הטריח אריסטו את שכלו
 ואימץ מחשבתו בחקירה על ראשית העולם
 ועל סופו."** שם, סה
 כאשר מנסים להתבונן בתחילת העולם
 ובסופו, מתגלה החולשה של החכמה

שמקורה הוא אנושי. הרמב"ם למד הרבה
 דברים מאריסטו, אבל דרכיהם נפרדו
 בשאלה 'איך התחיל הכל?'. זו שאלה שיש
 עליה שתי תשובות אפשריות ושתייהן לא
 הגיוניות. תשובה אפשרית אחת היא בריאה.
 בריאה פירושה יש מאין. התשובה הזו לא
 הגיונית מבחינה שכלית כיוון שהשכל שלנו
 מנתח את מה שיש אבל אינו יכול להבין את
 המושג "אין". הרמב"ם האמין באפשרות
 זו כיוון שהיתה לו מסורת על כך. אפשרות
 שנייה לשאלה זו היא שהעולם קדום, כלומר,
 קיים מאז ומעולם. אפשרות זו גם היא לא
 הגיונית כיוון שהשכל האנושי לא מסוגל
 להכיל את מושג הנצח, כיוון שהוא מודד
 תהליכים זמניים ומוגבלים, ואם העולם
 קדום הרי שהוא שייך לנצח.
 כאן למעשה מונח ההבדל השורשי ביותר
 בין תמונת המציאות של עם ישראל לבין
 תמונת המציאות של יוון. בעיני עם ישראל
 חכמה היא משהו שאתה מקבל כחלק

מירושת האבות, "תורה ציוה לנו משה - מורשה קהילת יעקב". החכמה איננה כלי אלא ביטוי של זהות פנימית של עם ישראל.

לעומת זאת, אצל היוונים חכמה היא אמצעי להשגת כח. האדם האלילי, שלא נחל חכמה ולא קיבל תמונת מציאות אמונית, חי בעולם טבעי כמו האלילים שלו, וכיוון שכך הוא משתמש בשכלו ככלי הישרדותי במסגרת הטבע. אתה חייב להבין כדי להשיג ידע, וידע הוא כח, והכח יעזור לך להתקיים. אם תמונת המציאות מתחילה ממני, אז גם היצירה מתחילה ממה שאני מבין, מביטוי עצמי שלי. לעומת זאת, יצירה שהיא תולדה של תמונת מציאות אמונית ישראלית, מתחילה מהקשבה אל מה שקורא לי מבחוץ, מעומק שאיננו מזוהה עם חויית ה"אני" הפרטית.

הדמות של היוצר בעם ישראל הוא בצלאל. בגמרא נאמר "יודע היה בצלאל לצרף אותיות שנבראו בהן שמים וארץ". ^{נה} ברכות. האמנות של בצלאל לא התחילה בתנועה ממנו החוצה, אלא בתנועה פנימה, מתוך התבוננות בעומק, בשורש הדברים. בניסיון לפגוש את ריבונו של עולם בתוך הצורות והצבעים, בתוך הקומפוזיציות והניגודים.

מתוך כך אנחנו מגיעים למושג "חופש היצירה", מושג הרווח היום בתרבות והגדרתו מנקודת מבט

של יצירה ישראלית שונה מהגדרתו מנקודת מבט יוונית. על פי תפיסת העולם היוונית חופש פירושו ש'אף אחד לא יגביל אותי', שיאני יכול לעשות מה שאני רוצה'. כל מי שמגביל או מונע ממני לעשות משהו בהכרח פוגע בחופש שלי.

בתפיסת העולם הישראלית, ההגדרה של חופש היא שונה. אומר הרב קוק: "החרות הצביונית היא אותה הרוח הנישאה, שהאדם וכן העם בכללו מתרומם על ידה להיות נאמן להעצמיות הפנימית שלו, להתכונה הנפשית של צלם אלקים אשר בקרבנו". ^{מאמרי הראיה}

^{עמ' 165} כלומר, חרות אמיתית פירושה להיות בפועל מי שאני באמת, ו"אני" פירושו צלם אלקים שבקרבי. חם מבזה את צלם אלקים, הוא רואה רק את חיצוניות האדם, לכן הוא עבד. יפת מכבד את הצלם הפנימי של האדם לא מתוך שהוא צלם אלקים אלא מתוך שעל ידי כבוד לצלם הפנימי האדם הוא מכובד יותר. שם, לעומתם, מכיר בכך שהפנימיות היא פנימיות אלוקית. הוא קשוב לצלם אלקים ומתוך כך הוא פועל.

עם ישראל ממשיך את דרכם של צאצאי שם. מתוך כך הוא מקבל את תמונת העולם של שם, ומתוך כך הוא פועל, חושב ויוצר.

ZIFIM

טוב ויפה

בית-מדרש

רחוב יפו 161, ירושלים - שערי צדק הישן, קומה שנייה

ללימוד מקצועי

לימודי רישום וציור, עיצוב, איור, קליגרפיה, אנימציה וצילום

מחקר עיוני

מחקר, לימוד והוצאה לאור בנושא הקשר בין יהדות ואמנות

יצירה

מרחב מקצועי ליזמות ושיתופי פעולה עבור מעצבים ואמנים

והפצה

מרכז תרבות וגלריה

של עיצוב ואמנות

www.toveyafe.co.il

באור היהדות

054-6684105